

18. Balatonszentgyörgy határa

(Somogy megye) U?, R?, B, LT, Ró, N?, A, Á

2005 decemberében és 2006 márciusában több napon terepbejárást végeztünk a tervezett 76. sz. út nyomvonalán. A 2005. évi terepbejárást célja a terep felderítése, a nyomvonal közvetlen környezetének bejárása volt. 2006-ban az eddig ismert balatonszentgyörgyi lelőhelyeket is figyelembe véve a lelőhelyek teljes kiterjedésének, összetartozásának, illetve elkülönülésének megállapítását is elvégeztük.

Kenderföld (76/1 lh.): A sziget a 76. sz. út közötti felüljárótól DK-re található, a Balatoni utcától Ny-ra. A 2006. évi nyomvonal már érinti a lelőhelyet. A régóta ismert lelőhely a mostani magas talajvíz helyett jelenleg tulajdonképpen sziget, melynek két csúcsa – egy K-i és egy Ny-i – van, köztük a terepbejáráskor mély, vizenyős sáv volt, melyben szintén találtunk – víz által lekoptatott – cserepeket. A két szigetrész leletanyaga lényegében megegyezik, és leletanyag mindenhol került elő, ezért a lelőhely kettéválasztása nem indokolt, de a gyűjtést a két szigetrészen külön végeztük.

A római villa a K-i, nagyobb, de laposabb kiemelkedés É-i szélén van, a nagyszámú tetőfedő téglatöredék jól kirajzolta körvonalát. É-i széle a jelenleg nem művelt, vizenyős rétbe nyúlt. Római kerámiát a K-i oldalon nem találtunk. A villa területén és attól D-re a kiemelkedésen, kevés őskori cserép került elő, többségük víztől koptatott. A 3 nagyobb kelta (LTD?) töredék biztosan egy telepet jelez. A többi kopott őskori töredék között néhány késő bronzkori jellegű, 1 kisapostag-mészbetétes vonalköteges oldal és egy pontkörös? töredék középső bronzkori, néhány neolit-rézkori jellegű töredék is volt, egy fültöredék talán Balaton-Lasinja. Két, esetleg kézi korongolt töredék kelta vagy római, esetleg népvándorlás kori. A Ny-i szigeten az előzőnél jóval több, bár a szántástól erősen lekoptatott leletanyag került elő. A sziget ÉNy-i sarkában elég sok téglatöredék hevert a felszínen, talán a római villának itt egy kisebb gazdasági épülete volt. Ez is folytatódik a mocsárban. Őskor mindenhol került elő, középkor csak a magasabb részről.

A sok Észak-dunántúli méshbetétes kultúrához tartozó cserép olyan jellegű, hogy nem zárható ki egy temetőhöz tartozásuk. Sima és széles tekercselt méshbetétágyas urna-nyakak mellett pontkörös és vonalköteges hálómintás töredékek a kultúra klasszikus, esetleg korai időszakára utalnak. Valószínűleg a badeni kultúrához tartoznak a fröcskölt-durvított felszínű hombártöredékek, valamint egy pontsordízes oldaltöredék. DVK: Egy vonalszakaszokkal díszített oldal (talán korai) és több pelyvás soványítású töredékek biztosan a kultúrába sorolhatók. Kevés rézkori jellegű töredék is van. Kevés késő bronzkori (UK?) jellegű töredék között egyiken sima borda van, talán korai UK. Ezeken kívül sok, be nem sorolható őskori darabot gyűjtöttünk. Kevés római és néhány kelta töredéket is találtunk. Négy apró töredék csillámos anyaga és sötét színe alapján talán korai Árpád-kori.

Kocsmaházi-dűlő (76/2 lh.): A Vörsre vezető bekötőúttal szemben induló dűlőúttól É-ra, a Balatoni utcától Ny-ra található a Kocsmaházi-dűlő. Ezen a Ny-ról és É-ről mocsárral övezett, tagolt kiemelkedésen nagy kiterjedésű régészeti lelőhely található. Valójában a dűlőúttól D-re, a Középső-tábla É-i részén is folytatódik, a jelenkori dűlőnevek és terepviszonyok miatt külön számot kapott. Az egész felületről kerültek elő cserepek a mocsártól a Balatoni utcabeli házakig, ezek kertjébe bemenni nem tudtunk, így a lelőhely K-i széle nem ismert. A leletek egy szórt Árpád-kori és egy vegyes őskori telep képét mutatják.

A leletanyag számos klasszikus Árpád-kori (körömbenyomásos hombároltal, háromszögű perem, fedőgomb darab, 1 fenékbélyeges alj, csigavonalas kerámia). Kavicsos, szemcsés soványítás (12–13. sz.). A kevés őskori között 1 db talán durvított felületű badeni, néhány darab neolit-rézkori, egy-kettő simított oldal talán késő bronzkori (vagy badeni), egy bordás darab talán méshbetétes, a borda a méshbetét széle lehet.

Kastély-dűlő 1 (Csöves-tábla): A battyánpusztai úttól K-re, a vörsi bekötőúttal szemben húzódó K-Ny-i irányú dűlőúttól D-re, a Pörös-árok K-i partján található egy kis domb. Ezen, elsősorban az árokpartra hajló lejtőn Eöry Béla talált először régészeti leleteket. Szerinte itt őskori (bronzkori) cserepek és egy római sír is előkerült. A 2006. évi terepbejárással akartuk eldönteni, hogy a lelőhely összefügg-e a 76/3-as lelőhellyel. A kis kiterjedésű dombot a következő, nagyobb kiterjedésű kiemelkedéstől egy mélyebb rész és leletmentes terület választja el, így különállása bebizonyosodott. A lelőhelyen kerámiát és egy kis területéről római téglákat gyűjtöttünk, elsősorban a dombtetőn és a domb Ny-i, patakra hajló lejtőjén.

A leletanyag viszonylag sok, de nagyon kopott. Talán egy ujbbenyomásos-bordás oldaltöredék késő bronzkori, egy bevagdalt bordás fazékperem talán Somogyvár-Vinkovci, a leletanyag egy része neolit-rézkori jellegű. Erősen visszahajló, profilált peremek, világosra kiegészített cserepek 14–15. századiak. Néhány római kerámia, köztük egy terra sigillata, seprűdíszes fazék, festett? kerámia, római téglák. Egyéb leletanyag: egy salakdarab, néhány faragott kő, egy fenékkő középkori vagy római lehet, utóbbi tartozhat az újkorba is.

Kastély-dűlő 2 (Középső-dűlő) (76/3 lh.): A vörsi bekötőúttal szemben húzódó K-Ny-i irányú dűlőút és a téglagyári út között lévő É-D-i irányú dűlőút Ny-i majd K-i oldalán vezet a 76. sz. út tervezett nyomvonal. Megállapítottuk, hogy a lelőhely elválna a Kastély-dűlő 1 – Csöves-tábla lelőhelytől, de összefügg az É-ra található Kocsmaházi-dűlő 4 lelőhellyel. A 2005. és a 2006. évi bejárás szerint az É-D-i dűlőút mindkét oldalán húzódó lelőhely lényegében folyamatos, több kisebb (40–50 m-es), bizonytalanul megállapítható leletmentes rész van a foltokban jelentkező lelőhelyrészek között. Egyelőre a tábla É-i részén levő Kastély-dűlő 2 és a déli oldalon Faluvégi-dűlő 2 lelőhelyet két lelőhelyként kezeljük. Kevés, kopott, meghatározhatatlan (6–8

db), 1 talán rézkori töredék és egy talán badeniként meghatározható durvított töredék mellett egy darab feltételezen a DVK-ba sorolható. A kovapattintékok, egy szép háromszög alakú pattintott nyílhegy szintén a neolit-rézkor időszakára utal.

Faluvégi-dűlő 2 (76/4 lh.): A téglagyárhoz vezető K-Ny irányú út É-i oldalán levő nagy, mezőgazdasági művelésű tábla D-i része a Faluvégi-dűlő. Ennek ÉK-i szélén azonosított korábban Eöry Béla egy lelőhelyet. Ettől nyilvánvalóan elválnak a már korábban is említett É-déli irányú árok K-i partján húzódó hosszú lelőhely, melynek D-i, a téglagyári úttól É-ra levő része kapta a Faluvégi-dűlő 2 elnevezést. Leletanyagot elsősorban több száz méter hosszban találtunk, a déli, téglagyári úthoz közeli részen sűrűsödik, intenzívebb lelőhelyet jelez. A leletanyag részben egyezik a 76/3 lelőhelyen találttal, így nem dönthető el, hogy egy vagy két lelőhelyről van-e szó. Ugyanígy egy szórványosan fedett rész összekapcsolja a 76/5 lelőhellyel is, de az előkerült leletanyag nem, vagy csak részben fed egymást. A leletanyag közepes mennyiségű, de apró, kopott, kb. 1/3-a őskor (egy mélyen vésett DVK oldal, egy durvított, seprűs Somogyvár-Vinkovci cserép, egy nyéllyukas kőbaltatöredék neolit-rézkori), 1/3-a Árpád-kor (13-14. sz.), 1/4-e újkori. Két koronogolt töredék inkább római, vagy népvándorlás kori, 1 díszített szárú bronz varrótű is idesorolható (nem bronzkori jellegű).

Szentegyházi-dűlő (76/5 lh.): A téglagyári úttól D-re, az árok (patak) partján és az azt kísérő domb platóján, a domb lejtőin terül el. A patakhoz közelebb található az őskori lelőhely, a domb platóján és a Ny-i lejtőn a középkori, a két lelőhely hosszú szakaszon fed egymást. Az őskori lelőhely egyenletesebb intenzitású, bár középső, legintenzívebb része a középkori lelőhely intenzív részével részben fedik egymást. A platón illetve a Ny-i lejtőn nagyszámú, valószínűleg alapozásból származó kőmaradvány épületre utal. Annyira szétszántott és nagy területen szétszóródtak a kövek, hogy az épület pontos helyét megállapítani nem lehet. Embercsontok és templomra utaló vakolatdarabok hiánya alapján a helynév ellenére nem tartjuk templom-maradványnak, inkább késő középkori világi épület lehetett ezen a helyen. A két őskori illetve és középkori lelőhelyet a 76. sz. út szempontjából egy lelőhelyként kezeljük. A lelőhely külső körzetében É-D-i és K-i irányban is szórványos a leletanyag és nincs hiátus a 76/4 és 76/5 lelőhely között. A nagy mennyiségű leletanyag túlnyomó része (90%-a) késő középkori, egy része talán kora újkori (profilált fazékperemek, fedők stb.) (14-15. sz., talán 16. sz. is). Kevés Árpád-kori leletanyag is van (mintegy 5-10%). A leletanyagban talán 1/4-e őskori, ennek túlnyomó része kispóstag/mészbetétes (széles sávú díszű peremdarab, bekarcolt háló- és vonalköteges oldalak), egy durvított, szemcsés anyagú töredék korai bronzkori (Somogyvár-Vinkovci vagy kispóstagi), 4-5 darab neolit-rézkori, idesorolható 2 szürke kovapattinték. A 2005-ös és a 2006-os anyagban is volt 1-1 szürke, biztosan

római kerámiatöredék, valamint egy-két bizonytalanul idesorolható darab.

Szentegyházi-domb (Almás-úti-dűlő 1): Az ismert középkori templom helye az Almás-úti-dűlő K-i, DK-i részén, a Bari-erdő mellett meredeken kiemelkedő domb legmagasabb részén található. Az erősen szétszántott templomra vakolat- és téglatörmelék, a templom körüli temetőre embercsontok, koporsóvasak utalnak. A 2006-os bejárás célja az volt, hogy a domb körül a középkori temető illetve falu határát azonosítsuk. Megállapítottuk, hogy a tervezett 76. sz. és M7-es autópálya áthelyezett csomópontja jelentős mértékben érinti a falu területét, és biztos, hogy a templom körüli temető egy részét is. A középkori falu a templom körül minden irányban megtalálható, É-ra, K-re és D-re egy keskenyebb, 100-150 m-es sávban, Ny felé szélesen elnyúlva, a templomtól mintegy 400 m-re található a széle. Itt a domb oldalában egy szélesebb terasz-szerű plató található, a legsűrűbben ezen található a cserepek. Igen nagy számban került elő középkori-késő középkori (14-15. sz., talán 16. sz. is) leletanyag (közte fedők, kályhaszemek). Jellegzetesen Árpád-kori anyag alig van benne. Egy kopott töredéke talán őskori.

Szent-kút (76/6 lh.): A Szentegyházi-dűlőt D-ről egy K-Ny-i, majd D-re forduló dűlőút zárja le. A dűlőút fordulójánál a régebbi térképek még egy forrást (vagy kutat?) tüntettek fel, ennek a neve a Szent-kút. Itt Eöry Béla adatai alapján lelőhelyet jelöltünk be, ennek helyét a 2006-os terepbejárás módosította. A korábban is említett árok (patak) itt kissé keletebbre halad, a lelőhely ennek partján található. A korábbihoz képest nyugatabbra került elő a leletanyag zöme, a Szent-kút közvetlen környékén csak igen szórványos volt a leletelőfordulás. Nem zárható ki, hogy összefügg a 76/5 lelőhellyel, mivel a leletmentes szakasz nem érte el a 100 m-t. A leletanyag nagyon apró, kopott, nehezen azonosítható, közepes mennyiségű kerámia. A hajdani kút környékén egy-két Árpád-kori (kora Árpád-kori?) és talán avar? töredék, nyugatabbra nagyobb számú kora Árpád-kori (12. sz.) és talán késő avar kerámia került elő (körbefutó vonalköteges díszű oldalak, vastagított peremek, szemcsés anyagú fazéktöredékek), valamint egy salakdarab. Meghatározhatatlan apró, őskori töredékeket, valamint egy nyéllyukas kőbaltatöredéket is gyűjtöttünk.

Munkatársak: Nyári Zsolt, Ferencz Bálint, Cserép Tamás, Németh Péter, Ambrus Edit.

HONTI SZILVIA

19. Balmazújváros, Darucsorda-kút (Hajdú-Bihar megye) U, Sza, Á

A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága 2006-ban megelőző feltárást végzett a Hortobágyi Nemzeti Park területén 2007-re tervezett földkábel-fektetési munkákkal érintett lelőhelyeken.

Darucsorda-kút I.: 2006 november-decemberben megelőző régészeti feltárást végeztünk a 0,10056 ha